

Asunto ensin

ASUMISSOSIAALISEN TYÖN MALLI MAAKUNNILLE JA KUMPPANEILLE

Jari Karppinen
ohjelmajohtaja
Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma 2016-2019 (AUNE)
+358 (0)407789291
jari.karppinen@avainvaki.fi
www.asuntoensin.fi

28.1.2019

ASUMISSOSIAALISEN TYÖN MALLI MAAKUNNILLE

Asumissosiaalisen työn, eli asunnottomuustyön malli on tehty tuleville maakunnille kumppaneineen tukemaan asumissosiaalisen työn tuloksekasta suunnittelua ja toteutusta. Mallin laatimiseen on osallistunut joukko asunnottomuustyön toimijoita eri organisaatioista ja se on laadittu osana Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelman 2016-2019 (AUNE) toteutusta.

Ensimmäisen sivun laatikkoon on kerätty keskeiset käsitteet ja asiat muistilistan muotoon. Taustaa kappaleessa on kuvattu lyhyesti asunnottomuutta ilmiönä. Kappaleessa kaksi listataan asunnottomuustyön keskeisiä strategisia ohjausvälineitä. Mallin keskeinen sisältö, eli asunnottomuustyön osa-alueet ja palvelut on kuvattu kappaleessa kolme. Kappale on jaettu kolmeen osaan 1) asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn 2) asunnottomien palveluihin ja asumisratkaisuihin, sekä 3) asunnottomuuden uusiutumisen estämiseen. Kuvauksia asunnottomuustyön työmalleista on täydennetty esimerkeillä kaupungeista sekä järjestöistä. Kappaleessa neljä avataan asumissosiaalisen työn säädösperustaa sekä kansainvälisiä sopimuksia, kappaleessa viisi puolestaan asunto ensin -periaatteen sisältöä. Toimijoiden rooleja kuvataan lyhyesti kappaleessa kuusi. Viimeisessä kappaleessa alleviivataan asumissosiaalisen työn ja sote-uudistuksen yhteistä päämäärää ja yhteistyön merkitystä.

Toivomme, että malli tukee osaltaan sote -uudistuksen toteutusta ja antaa välineitä asumissosiaalisen työn tulokselliselle toteuttamiselle yhteistyössä asunnottomuustyön laajan yhteistyöverkoston kanssa.

PÄHKINÄNKUORESSA

- 1. Asumissosiaalinen työ on asunnottomuutta kokeneiden ja asunnottomuuden uhkaaminen parissa tehtävää köyhyyden ja eriarvoisuuden vastaista työtä, jolla vastataan asumista vaarantaviin ongelmiin sekä ehkäistään niitä ennalta. Asumissosiaalinen työ vahvistaa myös sisäistä turvallisuutta ja on taloudellisesti kannattavaa.**
- 2. Asumissosiaalisen työn yhteistyöverkostot on sote- ja maakuntauudistuksen myötä rakennettava osin uudelleen. Tässä onnistuminen vaatii ymmärrystä asunnottomuustyön luonteesta, monialaista yhteistyötä ja käytännön tekoja.**
- 3. Asumissosiaalista työtä ohjaa asunto ensin-periaate. Se on asunnottomuustyön malli, joka perustuu asunnottoman henkilön itsenäisen elämän mahdollistamiseen omassa asunnossa. Asumisen järjestäminen on perusta myös muiden ongelmien ratkomiselle.**
- 4. Strategisella ohjauksella, resurssien huolellisella kohdentamisella ja yhteisistä tavoitteista sopimalla luodaan edellytykset tulokselliselle asumissosiaalisen työn toteuttamiselle myös uudessa maakuntarakenteessa. Luontevia tuloksellisuuden mittareita ovat asunnottomien ja häätöjen määrät.**
- 5. Asunnottomuuden ennaltaehkäisyssä turvataan asumisen jatkuminen. Esimerkiksi asumisneuvontatyössä puututaan mahdollisimman varhain asumisen ongelmiin ja estetään häätöjä.**
- 6. Asunnottomien palveluissa huolehditaan perustarpeista, kuten turvallisen yösijan järjestämisestä ja organisoidaan tarvittavat palvelut. Asiakasta autetaan myös mahdollisimman pysyvän asumisratkaisun järjestämisessä.**
- 7. Vuokra-asumiseen perustuva tuettu asuminen on tunnetuin asunnottomille suunnattu asumispalvelu. Tuetun asumisen asunnot voivat sijaita asumisyksiköissä tai hajautetussa asumisessa ns. tavallisissa vuokra-asunnoissa.**
- 8. Matalan kynnyksen työtoiminnalla tuetaan entisten asunnottomien kuntoutumista ja osallisuutta, sekä varmistetaan asumisen onnistumista. Palvelua järjestetään mm. asumisyksiköissä.**
- 9. Asunnottomien palvelujen onnistunut toteutus vaatii monialaista toimivaa yhteistyötä. Mikään taho ei yksin kykene ratkaisemaan asunnottomuutta. Keskeisiä toimijoita ovat valtio, maakunnat, kunnat, vuokranantajat, sosiaali- ja terveyspalvelujen organisoijat ja tuottajat, talous- ja velkaneuvonnan tarjoajat, sekä alan järjestöt.**

1. TAUSTAA

Asunnoton on henkilö, jolla ei ole omaa asuntoa. Asunnottomia ovat yhtä lailla ne, jotka joutuvat viettämään yönsä kadulla ja ne, jotka asuvat tilapäisesti tuttavien tai sukulaisten luona.

Pitkäaikaisasunnottomalla tarkoitetaan asunnotonta, jolla on asumista olennaisesti vaikeuttava sosiaalinen tai terveydellinen ongelma, kuten velka-, päihde- tai mielenterveysongelma ja jonka asunnottomuus pitkittyy. Suomessa oli vuoden 2017 lopussa 7 112 asunnotonta, joista yksin eläviä 6 615 henkilöä. Lähes 85 % asunnottomista majaili tilapäisesti sukulaisten ja tuttavien luona. Katuasunnottomia oli noin 400 henkilöä. Yli puolet Suomen asunnottomista (3 760 henkilöä) oli vuonna 2017 Helsingissä, eli asunnottomuus keskittyy Helsinkiin, pääkaupunkiseudulle, sekä muutamiin kasvukeskuksiin. Vaikka asunnottomien määrässä ja asunnottomuustyön rakenteissa on varsin suuria eroja kaupunkien välillä, on tarve asumissosiaaliselle työlle olemassa kaikissa kaupungeissa ja tulevaisuudessa maakunnissa.

Asunnottomuustyöstä käytetään yhä useammin käsitettä asumissosiaalinen työ, jonka Riitta Granfelt on määritellyt asunnottomien tai aiemmin asunnottomuutta kokeneiden parissa tehtäväksi vuorovaikutustyöksi. Asumissosiaalisella työllä vastataan asumista vaarantaviin sosiaalisiin, psykososiaalisiin ja käytännöllisiin ongelmiin, sekä ehkäistään niitä ennalta. Asumissosiaalinen työ on eettistä köyhyyden ja eriarvoisuuden vastaista työtä, joka kohdentuu usein käytännön asioiden ja henkilön sosiaalisen tilanteen selvittelyyn, sekä myös asunnottomuuden riskien tunnistamiseen ja ehkäisyyn. Se ei ole vain asunnottomuustyön ammattilaisten osaamista, vaan asumisen asioiden puheeksi ottaminen ja asumisen turvan varmistaminen tulee olla kaikkien palvelujärjestelmässä toimivien perusosaamista.

Asunnottomuuden taustalta löytyy niin yksilöllisiä kuin rakenteellisia tekijöitä, jotka laajimmillaan linkittyvät aina kansainvälisiin tapahtumiin ja poliittisiin päätöksiin. Asunnottomuus on yhteiskunnallinen ongelma, jonka syitä ovat mm. väestönkasvu ja kaupungistuminen, talouden suhdannevaihtelut, suuret tuloerot, palvelujen saavutettavuus, sekä yksilölliset tekijät. Mikäli yhteiskunta ei pysty vastaamaan kasvavaan asuntotarpeeseen, tilanne asuntomarkkinoilla yleensä kiristyy ja asuntojen hinnat ja vuokrat kasvavat. Tässä tilanteessa heikommassa asemassa olevien riski joutua asunnottomaksi kasvaa. Yksilötasolla asunnottomuuden riskitekijöitä ovat mm. vähävaraisuus, elämänhallinnan vaikeudet, päihde- ja mielenterveysongelmat, sosiaalisten resurssien vähäisyys sekä yllättävät muutokset elämäntilanteessa kuten sairaus, ero ja työttömäksi jääminen. Asunnottomien määrään vaikuttaa merkittävästi myös peruspalvelujen, kuten päihde- ja mielenterveyspalvelujen laatu ja saavutettavuus, sekä oman talouden hallinnan keinot.

Suomalainen asunnottomuustyö on ollut tuloksekasta ja työ on saanut huomattavaa kansainvälistä huomiota. ARA:n tilastojen¹ mukaan pitkäaikaisasunnottomuus laski Suomessa 45 % Vuodesta 2008 vuoteen 2017. Suomi on myös ainoa EU-maa, joka on kyennyt vähentämään johdonmukaisesti asunnottomuutta. Vertailun vuoksi Ruotsissa² akuutissa

¹ [http://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2017\(46192\)](http://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2017(46192))

² www.socialstyrelsen.se/publikationer2017/2017-11-15/Sidor/default.aspx#

asunnottomuustilanteessa olevien määrä kasvoi 24 % vuodesta 2011 vuoteen 2017. Suomen myönteinen tulos on seurausta pitkäjänteisestä valtakunnallisesta yhteistyöstä, useiden toimijoiden sopimuksellisesta sitoutumisesta, sekä halusta ja kyvystä ylittää sektori- ja hallintorajoja asiakaslähtöisten palvelujen rankentamisessa.

Sote -uudistuksen toteutuessa merkittävä osa asunnottomuustyön palveluista siirtyy maakuntien organisoitavaksi ja toivottavasti asemoituu luontevasti osaksi entistä laajempia ja yhdenvertaisempia palvelukokonaisuuksia. Monialaiset asunnottomuustyön yhteistyöverkostot on uudistuksen myötä joka tapauksessa rakennettava osin uudelleen. Luottamukseen perustuvat yhteistyökäytännöt on kyettävä siirtämään osaksi uusien organisaatioiden ja verkostojen yhteistä arkea. Esimerkiksi Helsingissä on löydettävä tarkoituksenmukainen tapa organisoida Sosiaali- ja terveyspalvelujen Asumisen tuen käytössä olevan noin 2 500 tukiasunnon vuokraus uudessa rakenteessa asiakkaita parhaiten palvelevalla tavalla. Samalla on hyvä etsiä rohkeasti uusia tapoja turvata asumista. Itsestänselvyyys asunnottomuustyön asemoituminen luontevaksi osaksi uudistuvaa palveluverkostoa ei kuitenkaan ole. Onnistuminen vaatii ymmärrystä asunnottomuustyön monialaisesta luonteesta ja yhteisiä tekoja. Keskeisiä käytännön toimijoita ovat sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisestä vastaavat tahot, palvelujen tuottajat, asuntotuotannosta vastaavat tahot, rakennuttajat ja vuokranantajat sekä alan järjestöt.

Tämä asunnottomuustyön malli on tuotettu maakunnille kumppaneineen tukemaan asumissosiaalisen työn organisointia ja tuloksekasta toteutusta rakennemuutoksen keskellä.

2. ASUNNOTTOMUUSTYÖ STRATEGISISSA LINJAUKSISSA

Asunnottomuustyön kehittämisen kannalta keskeisiä strategisia ohjausvälineitä ovat olleet mm. hallitusohjelmat sekä aiesopimukset valtion ja kaupunkien kesken. Asunnottomuustyötä linjataan entistä enemmän myös kuntien strategioissa. Käytännön toteutusta ohjaavat toteutussuunnitelmien lisäksi palvelujen hankinnat. Kuudessa kaupungissa (Espoo, Vantaa, Lahti, Tampere, Kuopio ja Jyväskylä) valmistellaan parhaillaan myös ennaltaehkäiseviä asunnottomuussuunnitelmia, jotka liitetään aikanaan osaksi kaupunkien strategioita ja hyvinvointipoliittisia toimenpideohjelmiä. Ennaltaehkäisevät asunnottomuussuunnitelmat tulee linkittää myös osaksi maakuntien strategista suunnittelua.

Maakuntien perustamisen myötä asunnottomien tarvitsemien palvelujen järjestämisvastuu siirtyy aikanaan merkittävältä osin maakunnille. Asunnottomuustyön kannalta merkittävistä sektoreista asumispolitiikka sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen jäävät kuntien vastuulle. Sote - palvelutuotantoon selkeästi liittyvä asuntojen ylläpito ja vuokraus on siirtymässä maakuntien yhteisessä omistuksessa olevalle Maakuntien tilakeskukselle. Maakuntien ja kuntien strategisissa linjauksissa ja käytännön toimintaa ohjaavissa suunnitelmissa ja sopimuksissa tulee varmistaa edellytykset asunnottomuustyön onnistuneelle toteuttamiselle myös jatkossa. Erityisen tärkeäksi nousevat asunnottomuustyön monialaisen luonteen vuoksi yhteistyökäytännöt ja yhteiset strategiset tavoitteet kumppanien kanssa. Kumppanuussopimukset ovat yksi keino turvata sujuvat

palvelukokonaisuudet myös monialaista tukea tarvitseville asunnottomille. Sektoroitunut palvelujärjestelmä aiheuttaa kokemuksemme mukaan edelleen asunnottomuutta ja hidastaa myös siirtymistä itsenäiseen asumiseen ja työelämään. Tämän purkamiseen tulee uudessa sote - rakenteessa kiinnittää erityistä huomiota.

Lisäämällä asunnottomuustyön kannalta relevantit seurannan mittarit maakuntien ja kuntien toiminnan tulos- ja vaikuttamismittaristoihin sekä yhteistyösopimukseen varmistetaan asioiden etenemistä myös käytännössä. Luontevia asunnottomuustyön tuloksellisuuden mittareita ovat esimerkiksi asunnottomien määrä (tilastoi Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA), häätöjen määrä (tilastoi Valtakunnanvoudinvirasto), sekä kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen tarjonta ja rakentamistavoitteet (kuntien tiedot).

Maakuntien ja kuntien strategisissa linjauksissa sekä toimintaa ohjaavissa suunnitelmissa ja sopimuksissa tulee varmistaa edellytykset asunnottomuustyön onnistuneelle toteuttamiselle. Ennaltaehkäisevät asunnottomuussuunnitelmat tulee linkittää osaksi maakuntien ja kaupunkien strategista suunnittelua ja palvelujen järjestämistä. Luontevia asunnottomuustyön tuloksellisuuden mittareita ovat asunnottomien ja häätöjen määrät.

3. ASUNNOTTOMUUSTYÖN OSA-ALUEET

Asunnottomuustyötä voidaan jäsentää asunnottomuuspolun näkökulmasta. Asumisen aikana (PRE) toteutettavan työn tavoitteena on asunnottomaksi ajautumisen ehkäiseminen. Tämä tarkoittaa mm. asunnottomuuden riskeihin, kuten vuokrarästeihin tai muihin asumisen häiriöihin varhaista puuttumista, sekä asukkaan tukemista niiden hoitamisessa. Asunnottomuuden aikana (IN) tehtävä työ tarkoittaa mm. turvallisen yösijan järjestämistä, asunnottoman perustarpeista huolehtimista ja pysyvän asumisratkaisun ja palvelujen järjestämisestä. Asunnottomuuden jälkeisessä vaiheessa (POST) päähuomio on asumisen onnistumisen turvaamisessa, asunnottomuuden uusiutumisen estämisessä, sekä asukkaan osallisuuden ja kuntoutumisen tukemisessa.

3.1. Asunnottomuuden ennaltaehkäisy (PRE)

Asunnottomuuden ennaltaehkäisy lähtee asunnottomuuden riskitekijöiden ja riskiryhmien mahdollisimman varhaisesta tunnistamisesta sekä riskien minimoimisesta. Lisäksi ennaltaehkäisytyöllä vahvistetaan asunnottomuudelta suojaavia tekijöitä. Asunnottomuutta ennaltaehkäisevät toimenpiteet voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen sen mukaan, mihin väestön osaan ne kohdistuvat. Ensimmäisessä vaikutetaan asunnottomuuden taustalla oleviin tekijöihin vahvistamalla koko väestön tasolla asunnottomuudelta suojaavia tekijöitä, kuten riittävää kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen tarjontaa sekä taloustaitoja. Toisessa panostetaan asunnottomuuden välittömiin riskiryhmiin tai asunnottomuuden uhkatilanteisiin, kuten häätöjen ehkäisyyn asumisneuvontatyöllä. Kolmannessa vaiheessa ehkäistään asunnottomuuden uusiutumista esimerkiksi entisten asunnottomien asumistaitoja ja osallisuutta vahvistamalla.

Riittävän kohtuuhintaisen asuntotarjonnan varmistaminen:

Kohtuuhintaisten asuntojen saatavuus on keskeinen rakenteellinen keino asunnottomuuden ehkäisemisessä ja hoitamisessa. Tämä tarkoittaa kasvukeskuksissa käytännössä riittävää ARA kriteerit täyttävien vuokra-asuntojen tuotantoa ja saatavuutta. Kunnat ohjaavat asuntotuotantoa mm. kaavoituksella ja tonttipolitiikalla. Valtio tukee mm. korkotukilainoin ja investointiavustuksin kohtuuhintaisten asuntojen tuottamista sekä ohjaa asuntotuotantoa mm. MAL-sopimuksilla, joihin perinteisesti on kirjattu myös tavoitteet eri hallintamuotoisten asuntojen tuotantomäärille. Myös asukasvalinnalla vaikutetaan merkittävästi asunnottomuuden ja sen ehkäisyn tavoitteiden toteutumiseen.

Maakuntien tilakeskuksen roolina on hallinnoida erityisesti sosiaali -ja terveyspalvelujen tuottamiseen käytettäviä kiinteistöjä. Maakuntien keskeinen vastuu liittyy puolestaan asuntoihin tuotettavien palvelujen organisointiin. Maakunnan tulee ottaa roolia myös sillanrakentajana ja huolehtia yhdessä kuntien ja muiden toimijoiden kanssa siitä, että asuntotarjonta ja palvelut muodostuvat toimiviksi asiakaslähtöisiksi kokonaisuuksiksi.

Asunnottomuustyön kannalta keskeisiä vuokra-asuntojen tarjoajia ovat kuntien vuokraloyhtiöt, Y-Säätiö ja M2 kodit, Nuorisoasuntotoimijat, A-Kruunu ja muut yleishyödyllisten vuokra-asuntojen tarjoajat.

Maakuntien sekä asuntotuotannosta ja vuokraustoiminnasta vastaavien tahojen tulee yhdessä varmistaa, että kohtuuhintaisia asuntoja tuotetaan riittävästi, julkisen vallan vastuu ja toimintavelvoite edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä toteutuu, ja asukkaat saavat riittävät asumisen onnistumisen turvaavat palvelut. Toimivat yhteistyömallit tulee mallintaa yhdessä hyvissä ajoin ennen uudistuksen käytännön toimeenpanoa.

Asuminen ja talous puheeksi käytäntö:

Asumisen puheeksi ottaminen tarkoittaa asumisen olosuhteiden, talous- ja vuokranmaksuasioiden, häiriökäyttäytymisen, asumisen taitojen sekä lähiympäristön vaikutusten puheeksi ottamista asiakkaan kanssa. Tavoitteena on, että työntekijä taustaorganisaatiosta riippumatta osaa ottaa asumisen ja tarvittaessa myös talousasiat puheeksi asiakkaansa kanssa. Asumisen asioiden puheeksi ottaminen ja asumisen turvaamisessa tukeminen tulisi olla kaikkien palvelujärjestelmässä toimivien perusosaamista. Näin asunnottomuustyö linkittyy osaksi syrjäytyksen ehkäisytyön kokonaisuutta. Sosiaalityöntekijöiden ohella avainasemassa ovat vuokraloyhtiöiden, terveydenhuollon, työvoimahallinnon sekä talous- ja velkaneuvonnan työntekijät, jotka kohtaavat muutostilanteissa olevia ihmisiä päivittäin.

Puheeksi ottoon on kehitetty työvälineitä, kuten asumisen puheeksi -lomake³ sekä talous puheeksi -lomake⁴ helpottamaan asumisasiosta keskustelua. Mikäli keskustelussa tulee ilmi

³ <http://www.ara.fi/download/noname/%7BFD6CF110-3BD9-420F-BFFF-F7681085C40B%7D/124467>

⁴ <http://www.ara.fi/download/noname/%7B4166CD08-9E35-4ED7-BB1E-F608C72E50D4%7D/141561>

asumista vaarantavia tekijöitä, kykenee työntekijä asumisen palvelukartan avulla ohjaamaan asiakkaan asumisasihin erikoistuneen työntekijän kuten asumisneuvojan asiakkaaksi. Lisää välineitä ja vinkkejä talousasioiden hoitamiseen löytyy mm. Takuusäätiön sivuilta⁵.

Tampereella asumisen puheeksi ottoa on edistetty mm. järjestämällä henkilöstölle asumissosiaalisen työn koulutuksia, sekä lisäämällä varhaisen intervention merkityksen ymmärtämistä. Tämän lisäksi Tampereella on kehitetty ja otettu käyttöön asumisen puheeksi ottoa edistäviä työkaluja.

Oleellista on varmistaa, että asuminen puheeksi käytäntö jalkautuu uudistuksen myötä osaksi maakuntien, kuntien, palveluntuottajien sekä järjestöjen työntekijöiden perusosaamista ja työkäytäntöjä.

Ohjaamot esimerkkinä matalankynnyksen asumisen neuvontapalveluista:

Ohjaamot tarjoavat työ- ja opintoneuvonnan lisäksi myös matalan kynnyksen asumis- ja talousneuvontaa alle 30-vuotiaille nuorille. Ohjaamojen työntekijöiden rinnalla Nuorisoasuntoliiton toimijat tarjoavat asumisen asiantuntemusta useissa ohjaamoissa. Asuminen on yksi keskeisimmistä asioista, miksi nuoret tulevat ohjaamoon. Ohjaamojen järjestämisvastuun siirtyessä maakunnille yhteensovittamisvelvollisuuden kautta on tärkeää säilyttää asumisen neuvonta ja -palvelut osana ohjaamojen toimintaa ja tarjota niitä matalalla kynnyksellä, yhden luukun periaatteella. Keskeistä muutoksessa on varmistaa, että ohjaamoissa työskentelevät ammattilaiset, riippumatta taustaorganisaatiosta, osaavat auttaa nuorta asumisen ja taloudenhallinnan asioissa, sekä tarvittaessa ohjata nuoren oikeaan palveluun. Neuvontatyön tueksi on laadittu ajantasaista ja informatiivista materiaalia sekä ammattilaisille että nuorille, kuten Nuorisoasuntoliiton Asumisen ABC -materiaali⁶, sekä Takuusäätiön materiaalit.

Haasteena asumisen palveluiden näkökulmasta voivat muodostua taustaorganisaatioiden eri tietojärjestelmät ja tiedon kulun varmistaminen eri organisaatioiden välillä. Eri toimijoiden yhteisen työn ja tavoitteiden turvaamiseksi alueelliset yhteistyösopimukset ja strategiset tavoitteet on tärkeä määritellä selkeästi ja suunnitella niiden yhteydessä myös tiedonkulun varmistaminen tarkoituksenmukaisella tavalla.

Oleellista on varmistaa, että tavoitteista asunnottomuuden ehkäisemiseksi on sovittu maakunnan sote - järjestäjän ja kunnan strategisissa suunnitelmissa. Niiden pohjalta ammattilaiset sopivat yhteisistä käytänteistä, tiedonvaihdosta ja työnjaosta, verkostoituvat alueen muiden toimijoiden kanssa, sekä tietävät, kuka mitäkin palvelua tarjoaa. Tarvittaessa yhteistyö varmistetaan palvelukuvauksin ja yhteistyösopimuksin.

⁵ <https://www.takuusaatio.fi/itseapu>

⁶ <http://www.nal.fi/asumisen-abc/>

Asumisneuvonta:

Asumisneuvonnalla tarkoitetaan ohjaustyötä, jonka tavoitteena on asumisen turvaaminen ennalta ehkäisemällä ja ratkaisemalla asumisen ongelmia sekä opastamalla asumiseen liittyvissä käytännön asioissa. Asumisneuvonnalla puututaan asumisen ongelmiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tyypillisimmät asumisneuvonnan asiakkaaksi tulon syyt ovat vuokravelka ja asunnon huono hoito.

Asumisneuvonta voidaan organisoida eri tavoin ja samalla paikkakunnalla voi olla useita eri asumisneuvonnan toimijoita. Työntekijän ja asiakkaan asema ja oikeudet ovat erilaiset järjestämistavan mukaan. Asumisneuvonnan kotipesä voi olla vuokrataloyhtiössä, sosiaalitoimessa, tai sitä voi pyörittää paikallinen järjestö. Yleensä kaikki osapuolet myös osallistuvat neuvonnan kustannuksiin. Tuloksellisena ratkaisuna pidetään järjestelyä, jossa asumisneuvonta toteutetaan vuokrataloyhtiön sekä sosiaali- ja terveystoimen läheisessä yhteistyössä esimerkiksi moniammatillisena työparimallina tai sijoittamalla sosiaalitoimen työntekijä kiinteistöyhtiöön.

Asumisneuvontatyön vahvuuksia ovat moniammatillinen, sektorirajat ylittävä työote ja asumisneuvojen palvelujen helppo saatavuus. Vaikuttavuusarviointien mukaan asumisneuvonta tuo selviä kustannussäästöjä kiinteistöyhtiöille, sosiaalitoimelle ja julkistaloudelle. Samalla, kun asumisneuvonnan tuloksellisuus perustuu sen sektorirajat ylittävään luonteeseen, tuo erilaisten alojen rajapinnassa toimiminen haasteita asumisneuvonnan institutionaaliseen asemaan. Asunto-, sosiaali- ja terveystoimen työkäytäntöjen yhteisessä kehittämisessä on valtava potentiaali syrjäytymisen ennaltaehkäisyyn ja varhaiseen puuttumiseen.

Helsingin kaupungin sosiaalipalveluissa työskenteli 18 asumisneuvojaa vuonna 2017. Lisäksi asumisneuvojia työskenteli Helsingissä yksityisissä vuokrataloyhtiöissä, kuten M2 kodeilla, sekä järjestöissä. Helsingin kaupungin asumisneuvonnan kustannuksia vähentävä vaikutus oli ARA:n seuranta tietojen mukaan noin 2,3 miljoonaa euroa vuonna 2016.

Vuonna 2018 Tampereen kaupungilla työskenteli viisi (5) asumisneuvojaa. Järjestöjen ja vuokranantajatahujen järjestämä asumisneuvontatyö mukaan lukien nousee asumisneuvojien määrä toiselle kymmenelle. Nuorten sekä maahanmuuttajien kysymyksiin ovat erikoistuneet omat asumisneuvojat. Asumisneuvontaa tehdään Tampereella myös osana sosiaalityön perustyötä mm. sosiaalipalvelujen neuvonnassa, aikuissosiaalityön omatyöntekijäpalveluissa ja gerontologisessa sosiaalityössä.

Oleellista on varmistaa tulevaisuudessa monialaisen asumisneuvontatyön jatkuminen ja laajentuminen, sekä turvata mahdollisuudet organisoida asumisneuvonta eri tavoin paikallisista tarpeista lähtien. Saumaton yhteistyö sosiaalityön ja vuokranantajien välillä on asumisneuvonnan ydintä.

Asunnottomuuden riskiryhmien asumisen turvaaminen:

Tuetun asumisen palvelua on järjestetty jo pitkään turvaamaan siirtymisiä laitospalveluista itsenäiseen asumiseen eri asiakasryhmille, kuten mielenterveys- ja päihdekuntoutujille,

vapautuville vangeille ja lastensuojelulaitoksista itsenäistyville nuorille. Parhaimmillaan palvelulla on kyetty turvaamaan itsenäisen asumisen onnistuminen ja lähiyhteisöön integroituminen. Mielenterveystyössä Suomessa on toteutettu muutamia lupaavia kokeiluja ACT -mallin (*Assertive Community Treatment*) soveltamisesta, yksi mielenkiintoisimmista on Auroran sairaalan liikkuva avohoito, josta lyhyt esimerkki kappaleessa 3.2. Oleellista on aloittaa valmistautuminen itsenäiseen asumiseen hyvissä ajoin jo laitoksessa, pyrkiä kohti mahdollisimman pysyvää asumisratkaisua, turvata riittävä tuki siirtymävaiheisiin, sekä jatkaa kotiin vietävää tukea riittävän kauan yksilöllisten tarpeiden mukaisesti.

Joensuussa toimii rikostaustaisten asuttamisen työkaluna asiakasohjausryhmä (ASO). Koordinoijana toimii yhdyskuntaseuraamustoimisto. Mukana ovat mm. vankila, Siun soten aikuissosiaalityö sekä päihde- ja mielenterveyspalvelut, kaupungin vuokratyöryhmä, järjestöjä, diakoniatyö, TE-toimisto, talous- ja velkaneuvonta, vertaistuki ja Kela.

Asiakkaan asioita käsitellään ryhmässä kuukausia ennen vapautumista. Asiakas osallistuu (tarvittaessa videoyhteydellä) kokouksiin. Osallistuminen on vapaaehtoista ja asiakkaalta pyydetään etukäteen kirjallinen suostumus tietojen vaihtoon. Ryhmän tavoite on löytää asiakkaalle sopiva asumisratkaisu ja tarvittava asumisen tuki. Aiemmat asumisen ongelmat selvitetään. Sopivan asumismuodon löytäminen on perusta kaikille muille kuntoutumista edistävillä suunnitelmilla. Tarvittaessa pureudutaan laaja-alaisesti muihinkin tuen tarpeisiin, esim. päihde- ja mielenterveysongelmiin sekä talousvaikeuksiin. Ryhmä sujuvoittaa eri toimijoiden yhteistyötä, säästää työaika, ottaa asiakkaan osalliseksi prosessiin ja vähentää sekä ennaltaehkäisee asunnottomuutta.

3.2. Asunnottomien palvelut (IN)

Asunnottomien palvelujen asiakkaista isolla osalla asunnottomuus on pitkittynyt tavanomaisten asumisratkaisujen toimimattomuuden tai sopivien tukipalvelujen puuttumisen vuoksi. Taustalla vaikuttaa usein myös asumista vaikeuttava hoitamaton velka-, päihde- tai mielenterveysongelma. Asunnottomien palveluissa huolehditaan asunnottomien perustarpeista, etsitään sopiva asumisratkaisu sekä organisoidaan asiakkaan tarvitsemat palvelut. Avun ja tuen tarve arvioidaan palvelutarpeen arvioinnissa, joka tehdään tarvittaessa moniammatillisesti. Keskeisimmät palvelut muodostuvat tilapäisasumisesta tai muista asumisen ratkaisuista, sosiaali- ja terveydenhuollon peruspalveluista sekä asiakkaiden tarvitsemien erityispalveluiden (esim. päihde- ja mielenterveyspalvelut) organisoinnista. Usein on tarve sosiaalisen kuntoutuksen palveluille asiakkaiden omien voimavarojen vahvistamiseksi ja toimintakyvyn parantamiseksi. Perinteisistä asuntoloista on Suomen suurimmissa kaupungeissa pääosin luovuttu viimeisen kymmenen vuoden aikana ja ne on korvattu asumisyksiköillä tai muilla tuetun asumisen ratkaisuilla, joissa asuminen perustuu vuokrasopimukseen.

Jalkautuva työ:

Asunnottomat jäävät usein peruspalvelujen ulkopuolelle, jonka vuoksi heitä on pyrittävä tavoittamaan aktiivisesti palveluihin. Esimerkkejä tällaisesta terveydenhuollon toiminnasta ovat

katuklinikat, päihteidenkäyttäjien palvelukeskuksissa toimivat matalan kynnyksen terveydenhuollon vastaanotot sekä liikkuvat psykiatrian työryhmät. Sosiaalihuollon palveluina sekä järjestöjen toimesta organisoidaan myös jalkautuvaa sosiaaliohjausta ja matalan kynnyksen palvelupisteitä. Tiloihin voi yleensä tulla myös päihtyneenä ja niissä on ohjauksen lisäksi terveysneuvontaa, sekä peseytymis- ja vaatteiden pesu- ja vaihtomahdollisuus. Asunnottomana vapautuvien vankien kanssa tehtävä sosiaalityö on erikoistunut työskentelyyn rikosseuraamusasiakkaiden kanssa. Etsivä nuorisotyö auttaa alle 29-vuotiaita nuoria kiinnittymään palveluihin. Myös henkilön siirtyminen tavanomaisiin hoitoyksiköihin, esimerkiksi terveyskeskukseen on turvattava, järjestämällä hänelle matkustaminen ja tarvittaessa tukihenkilö tai saattaja.

Helsingin kaupungin etsivä lähityö tekee etsivää työtä Helsingin alueella ulkona asuvien ja palveluiden ulkopuolella olevien sekä heikosti palveluihin kiinnittyneiden parissa. Työnkuvaan kuuluu neuvonta, avun tarpeessa olevien henkilöiden ohjaaminen ja tarvittaessa saattaminen palveluiden piiriin. Työntekijältä voi pyytää apua kohdattaessa ilman ajanvarausta. Etsivä lähityö ottaa vastaan huoli-ilmoituksia sekä yksittäisiin ihmisiin että alueellisiin ilmiöihin liittyen ja tekee etsivää työtä havainnoinnin keinoin.

VVA ry:n Yökiitäjä on Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla yöaikaan liikkuva etsivän työn yksikkö, joka pyrkii tavoittamaan ulkona majailevat palvelujen ulkopuolella olevat asunnottomat, ehkäisee heidän henkeänsä ja terveyttä uhkaavien vammojen syntyä sekä tukee palveluihin pääsyssä. Kahden sairaanhoitajan yksikkö ohjaa ja kuljettaa tarvittaessa myös tilapäisasumiseen, selviämisasemalle tai päivystykseen.

Vantaan asunnottomana vankilasta vapautuvien sosiaalityö on osa kaupungin asunnottomien sosiaalityötä. Työmuodossa työskentelee työparina sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja. Ohjaus on kokonaisvaltaista, asiakkaan arkeen ja kotiin vietävää lähityötä, asumissosiaalisen työn elementein. Asiakaskuntaan kuuluvat yli 8kk vankeustuomiota suorittavat asunnottomana vapautuvat vantaalaiset vangit. Asiakkuus aloitetaan aina jo vankeusaikana 2 - 4 kuukautta ennen vapautumista. Asiakasta tuetaan oikeanlaisten ja oikea-aikaisten palveluiden saamisessa vankilasta vapautumisen vaiheessa ja sen jälkeen. Työmuodossa korostuu verkostotyö ja yhteistyötä tehdään tiiviisti Rikosseuraamuslaitoksen, kunnan omien toimijoiden ja järjestöjen sekä hankkeiden kanssa.

Tilapäisasuminen ja palvelutarpeen arviointi:

Tilapäinen asuminen on sosiaalihuoltolain mukainen sosiaalipalvelu, joka on tarkoitettu henkilön lyhytaikaiseen ja kiireelliseen tarpeeseen. Palvelua järjestetään kunnissa eri tavoilla, esim. asumispäivystyksissä (arviointiyksiköissä), sekä mm. asunnottomille lapsiperheille tilapäiseen asumiseen tarkoitetuissa kriisiasunnoissa. Myös yhdistykset ja järjestöt voivat osallistua tilapäisen asumisen tuottamiseen. Tuen tarpeessa olevan tilapäisen asumisen asiakkaan kiireellisen avun tarve on arvioitava välittömästi. Varsinainen palvelutarpeen arviointi tehdään tarvittaessa elämäntilanteen edellyttämässä laajuudessa yhteistyössä asiakkaan ja muiden toimijoiden kanssa.

On toivottavaa, että maakunnallisessa sote -mallissa myös tilapäisen asumisen järjestämistavat kehittyvät ja yhdenmukaistuisivat, jolloin tarvittaviin palveluihin pääsy olisi asiakkaille yhdenvertaisempaa riippumatta siitä, missä kunnassa tai alueella hän on jäänyt tai jäämässä asunnottomaksi. Tilapäisen asumisen organisoinnin sijasta palvelujärjestelmän painopiste tulee kuitenkin olla pysyvien asumisratkaisujen järjestämisessä.

Helsingissä Hietaniemenkadun palvelukeskuksen asumispäivystys tarjoaa yösijan asunnottomille helsinkiläisille. Siellä on vuodepaikka 9 naiselle ja 43 miehelle. Asumispäivystyksessä yövytään yö kerrallaan yhteisissä huoneissa ja palveluun voi hakeutua ilman maksusitoumusta tai lähetettä. Palvelu on asiakkaalle maksutonta ja päihtymys ei ole esteenä yöpymiselle. Asioiminen edellyttää omatoimisuutta muun muassa liikkumisen ja peseytymisen osalta, perushoidollisia toimenpiteitä ei tehdä.

Samassa rakennuksessa toimii tilapäinen asumispalvelu, johon siirrytään palvelukeskuksen sosiaalityöntekijän päätöksellä. Paikkoja on yhteensä 52, eikä niitä voida varata palvelukeskuksen ulkopuolelta. Tilapäinen asumispalvelu on tarkoitettu lyhytaikaiseksi ratkaisuksi ja tavoitteena on löytää yhteistyössä asiakkaan kanssa pysyvä asumis- tai hoitomuoto mahdollisimman nopeasti. Asumispalvelu on maksullinen.

Palvelukeskuksessa on mahdollista asioida ilman ajanvarausta sairaanhoitajalla, lääkärillä, sosiaalityöntekijällä ja sosiaaliohjaajalla. Palvelukeskuksessa toimii säännöllisesti myös yhteistyökumppaneiden vastaanottoja, kuten päihdepoliklinikka, erityishoidon poliklinikka, erityisdiakonia ja jalkaterapeutti.

Helsingissä tilapäistä asumista asunnottomille talvisin järjestävät lisäksi seurakunnat ja yhdistykset. Vailla Vakinaista asumista ry ylläpitää Yökeskus Kalkkersia, joka on matalan kynnyksen kriisipiste kaikille asunnottomille. Siellä voi levähtää turvallisesti, saada ensiapua ja pientä purtavaa, keskustella tilanteestasi ja saada ohjausta sopiviin palveluihin hakeutumisessa.

Tampereella tilapäisasumista järjestetään asumispäivystys TASTU:ssa, jonne asunnoton henkilö voi hakeutua. Asunnottomille on Tampereella myös tukiasumisen palveluja.

Tilapäisen asumisen palveluissa varmistetaan asunnottomalle henkilölle turvallinen yösija. Samalla käynnistetään palvelutarpeen arviointi, jossa suunnitellaan tarvittavat tukipalvelut ja pysyvä asumisen ratkaisu. Tilapäisen asumisen ratkaisut on tarkoitettu lyhytaikaiseen kriisiluonteiseen asumiseen. Ne eivät korvaa vuokrasopimukseen perustuvia pysyviä asumisratkaisuja.

Pysyvän asumisen ratkaisut ja muut asumispalvelut:

Sosiaalihuoltolain mukaan asumispalveluja järjestetään henkilöille, jotka erityisestä syystä tarvitsevat apua tai tukea asumisessa tai asumisensa järjestämisessä. Asumispalveluja järjestetään tyypillisesti pitkäaikaisasunnottomille, mielenterveys- ja päihdekuntoutujille sekä vammaisille henkilöille yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Asumista asumispalveluissa ohjaa lähtökohtaisesti laki asuinhuoneiston vuokrauksesta.

Tuettu asuminen on tarkoitettu henkilöille, jotka tarvitsevat tukea itsenäiseen asumiseen tai itsenäiseen asumiseen siirtymisessä. Määrällisesti eniten asunnottomille on tarjolla tuetun asumisen palvelua. Tuetun asumisen asunnot voivat sijaita asumisyksiköissä tai hajautetussa asumisessa ns. tavallisissa vuokra-asunnoissa. Asumisyksiköissä on läsnä henkilökuntaa. Asunnottomille tarkoitetuissa asumisyksiköissä päihteiden käyttö on yleensä sallittu asukkaan omassa asunnossa. Lisäksi on päihteettömiä asumisyksiköitä, joissa päihteiden käyttö on kielletty. Hajautetussa asumisessa tuki tuotetaan yleensä liikkuvan tuen toimesta asiakkaan kotiin. Tukea voidaan tarjota myös julkisissa tiloissa, kuten kahviloissa ja harrastuspaikoissa ja näin tuetaan asukasta ympäröivään yhteisöön kiinnittymisessä. Tarvittava tuki räätälöidään asiakkaan tarpeiden mukaan. Tuetun asumisen lisäksi palvelukokonaisuuteen voi kuulua muita asumista tukevia palveluja, kuten sosiaalista kuntoutusta tai kotipalvelua. Palveluasumista järjestetään puolestaan henkilöille, jotka tarvitsevat soveltuvan asunnon sekä hoitoa ja huolenpitoa. Palveluasumista on asunnottomille tarjolla huomattavasti vähemmän.

Kunnat tuottavat asumispalveluja itse tai hankkivat niitä alan järjestöiltä, säätiöiltä ja alalla toimivilta yrityksiltä hankintalain mukaisin kilpailutuksin. Kilpailutuksissa on tärkeää huomioida asunnottomien erityistarpeet ja myös tuki siirtymiin palvelumuodosta itsenäiseen asumiseen. Erityisesti päihteiden käytön salliviin asumispalveluihin on pitkät jonot ja niiden määrää tulisi lisätä. Kilpailutuksien tueksi on laadittu myös asunto ensin -laatusuosituksset. Asunnottomien asumispalvelujen kehittämiseen on mahdollisuus hakea myös hankerahoitusta. Asumispalvelut organisoidaan edelleen pääosin asiakasryhmien mukaisesti ja siirtyminen asumispalvelusta toiseen asiakastarpeen muuttuessa on usein kohtuuttoman vaikeaa. Sektorirajat eivät saa olla este asiakastarpeen mukaisen palvelun saamiselle.

Helsingin kaupungin asunnottomien asumispalvelut koostuivat vuonna 2017 kaupungin omana tuotantona tuotetuista asumisen tuen palveluista, sekä palvelujen hankinnasta. Asumisen tuen palvelut koostuivat 2 443 itsenäisen asumisen asunnosta, 93 asumispaikasta solutukiasunnoissa ja tukiasumisyksikössä, 107 asumispaikasta tukikodissa, sekä 151 tuetun asumisen paikasta hajasijoitetuissa asunnoissa. Lisäksi kaupunki hankki asunnottomille 970 tuetun asumisen paikkaa pääasiassa alan järjestöiltä ja säätiöiltä. Eniten jonoa oli tuetun asumisen palveluun (422 henkilöä). Em. lisäksi kaupunki hankki ja tuotti asumispalveluja myös mm. päihde-, mielenterveys- ja vanhuspalvelujen asiakkaille.

Asumispalvelujen hankintoja suunniteltaessa ja toteutettaessa tulee huomioida asunnottomien erilaiset tarpeet ja asunto ensin -laatusuosituksissa esitetyt periaatteet, sekä varmistaa riittävä tuki asumispalvelun toteutuksen lisäksi myös siirtymiin. Siirtyminen laitoksesta asumispalveluun, asumispalvelusta toiseen tai palveluista itsenäiseen asumiseen tulee tehdä mahdollisimman sujuvaksi ja turvata riittävän tukipalveluin. Asumispalvelujen suunnittelu ja kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen rakentamisen ohjaus tulee toteuttaa yhteistyössä.

Asunto ensin -periaatteen mukaisesti asumisen turvaamisella luodaan edellytykset myös muiden ongelmien ratkaisemiselle. Asumisen vakiinnuttua useat entiset asunnottomat tarvitsevat erityisesti päihde- ja mielenterveyspalveluja, sekä apua taloudenhallinnassa. Palveluita on

tarvittaessa tuotava myös asukkaan kotiin ja joissakin tilanteissa myös kaduille. Palvelujen ja tarvittavan hoidon helppo saavutettavuus ja räätälöinti on keskeistä. Kaikilta vierailu esimerkiksi poliklinikalla ei onnistu.

Auroran liikkuva avohoito on loistava esimerkki siitä, miten mielenterveyspalveluja tuodaan asiakkaan kotiin, vaikkapa asumisyksiköihin. Liikkuva avohoito on sairaalatoiminnan alainen jalkautuva työryhmä Helsingissä, jonka tukiosastona on Auroran sairaalan osasto 16-1A. Toiminta pohjautuu ACT-malliin. Mallissa työtä tehdään työparityöskentelynä kuntouttavalla, joustavalla, yksilöllisellä ja tarpeenmukaisella hoito-otteella potilaiden omassa asuin- ja elinympäristössä. Kohderyhmänä ovat pääsääntöisesti uusiutuvista psykooseista kärsivät, avohoitoon toistuvasti sitoutumattomat potilaat, joiden hoidossa muut hoitokeinot on todettu riittämättömiksi. Lähetettä ei tarvita, puhelinyhteydenotto riittää. Toiminnan tavoitteena on potilaan kokonaisvaltainen selviytymisen tukeminen avohoidossa, lääkehoidon varmistaminen, psykoosien ennaltaehkäisy, sekä toistuvien sairaalahoidojen minimointi.

Kaupungit tuottavat itse ja hankkivat jonkin verran kotikatkaisuhoidoa myös päihteiden ongelmakäyttäjille. Kohderyhmänä erityisesti iäkkäät sekä henkistä ja fyysistä rajoitteista kärsivät henkilöt, jotka eivät välttämättä kykene asioimaan nykyisissä palveluissa.

Oleellista on purkaa palvelujen saamisen esteitä ja tarvittaessa viedä mielenterveys- ja päihdepalvelut vaikka asiakkaan kotiin.

3.4. Asunnottomuuden uusiutumisen estäminen ja asumisen turvaaminen (POST)

Asunnottomuuden uusiutumisen ehkäisemisessä sosiaalisella kuntoutuksella on tärkeä tehtävä. Rohkaisemalla entisiä asunnottomia ottamaan vähitellen enemmän vastuuta omasta elämästään ja kuntoutumisestaan sekä tukemalla heitä ympäröivään yhteisöön kiinnittymisessä parannetaan myös asumisen onnistumisen edellytyksiä. Asunnottomuustyölle tyypillisiä sosiaalisen kuntoutuksen muotoja ovat esimerkiksi osana asumispalveluja toteutettava matalankynnyksen työtoiminta, erillinen sosiaalisen kuntoutuksen palvelu yksilöllisin sisällöin sekä kolmannen sektorin toimijoiden tarjoama matalan kynnyksen toiminta. Kunnallisena sosiaalipalveluna järjestettävästä sosiaalisesta kuntoutuksesta tehdään myös hallintopäätös. Naapurustotyöllä (ympäristötyö) vahvistetaan asuinalueiden yhteisöllisyyttä ja tuetaan entisten asunnottomien integroitumista ympäröiviin yhteisöihin.

Matalan kynnyksen työtoiminta esimerkkinä sosiaalisesta kuntoutuksesta

Matalan kynnyksen työtoiminnaksi kutsutaan toimintaa, jolla tuetaan asiakkaan kuntoutumista ja asumisen onnistumista. Se on asumispalveluun, sosiaaliseen kuntoutukseen tai hoitoon liittyvää toimintaa niille asiakkaille, jotka ovat kyseisten palveluiden piirissä. Toimintaan osallistuminen ja sen suunnittelu kirjataan osaksi asiakas-, kuntoutus- tai hoitosuunnitelmaa.

Matalan kynnyksen työtoiminnan tavoitteena on saada asiakkaiden arkeen mielekästä tekemistä, tukea oikeanlaista päivärytmiä sekä tuoda elämään sopivasti fyysistä ja henkistä haastetta. Toiminta suunnitellaan aina asiakkaan tarpeista, ei työsuoritteesta käsin. Työpäivien määrä, työn kesto ja työtehtävät ovat yksilöllisiä. Matalan kynnyksen työtoimintaan ei ole mitään koulutus- tai työkokemus vaatimuksia, kynnys osallistumiseen on mahdollisimman matala. Työtoimintaa voivat olla erilaiset työtehtävät, kuten yhteistilojen siivous ja huolto, sekä alihankintatyöt. Toimintaa ohjaavat asumispalveluissa sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijät sekä työvalmentajat. Matalan kynnyksen työtoiminnan työstä voidaan maksaa korvausta, jota kutsutaan työosuusrahaksi.

Oleellista on varmistaa, että eri sektoreiden säännökset tai ohjeet eivät muodostu esteeksi tarkoituksenmukaisen matalan kynnyksen työtoiminnan toteuttamiselle ja asiakkaan etenemiselle omien valmiuksiensa mukaan ilman pelkoa toimeentulonsa ja asumisen pysyvyyden vaarantumisesta.

4. ASUNNOTTOMUUSTYÖN SÄÄDÖSPERUSTA

Asunnottomuustyötä ohjaavia keskeisiä lakeja Suomessa ovat mm. Suomen perustuslaki (731/1999), sosiaalihuoltolaki (1301/2014), laki asuinhuoneiston vuokrauksesta (481/1995; huoneenvuokralaki), laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000; sosiaalihuollon asiakaslaki), tietosuojalaki (1050/2019), päihdehuoltolaki (41/1986), laki yksityisistä sosiaalipalveluista (922/2011), sekä laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista (1397/2016; hankintalaki). Perustuslaki velvoittaa julkisen vallan edistämään jokaisen suomalaisen oikeutta asuntoon ja tukemaan asumisen omatoimista järjestämistä, sekä takaa jokaiselle yksityiselämän suojan, kotirauhan ja tarvittaessa oikeuden välittömään huolenpitoon. Sosiaalihuoltolaissa säädetään mm. asumispalvelujen järjestämisestä henkilöille, jotka erityisestä syystä tarvitsevat apua tai tukea asumisessa tai asumisensa järjestämisessä. Laki asuinhuoneiston vuokrauksesta antaa puolestaan perustan asunto ensin -periaatteelle nojaavan asunnottomuustyön toteuttamiselle.

Asunnottomuustyötä ohjaavat myös EU-lainsäädäntö, sekä Suomen ratifioimat kansainväliset sopimukset. Esimerkiksi Euroopan parlamentin, EU:n neuvoston ja Euroopan komission 17.11.2017 allekirjoittaman Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilarin⁷ mukaan kaikille tarvitseville on tarjottava sosiaalista vuokra-asuntoa tai laadukasta asumisapua. Kodittomille on myös tarjottava riittävää suojaa ja riittäviä palveluja heidän sosiaalisen osallisuutensa edistämiseksi. YK:n ihmisoikeuksien julistuksen mukaan jokaisella on oikeus henkilökohtaiseen turvallisuuteen, sekä elintasoon, joka on riittävä turvaamaan mm. hänen ja hänen perheensä asunnon. Eduskunnan käsittelyssä on parhaillaan useita sote -uudistukseen liittyviä lakiuudistuksia, jotka hyväksyttäessä vaikuttavat osaltaan asunnottomuustyön toteuttamisedellytyksiin.

⁷ https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights_fi

5. ASUNTO ENSIN -PERIAATE

Asunto ensin -periaatteesta on tullut johtava asunnottomuustyön lähestymistapa viimeisen kymmenen vuoden aikana niin Suomessa kuin myös Euroopassa. Asunto ensin -periaatetta ohjaa ajatus asunnosta ihmis- ja perusoikeutena. Tukitoimista ensimmäinen on asumisen turvaaminen. Asuminen voidaan järjestää eri malleilla ja tarjoamalla erityyppisiä asuntoja, mutta asunto on aina ykkössijalla. Tarpeen mukaan järjestetään lisäksi asumisen onnistumista turvaavia ja kuntoutumista tukevia palveluja. Ennaltaehkäisyssä asunto ensin -periaate tarkoittaa yksinkertaista asumisen turvan varmistamista aina asiakas kohdattaessa. Asuminen otetaan puheeksi esimerkiksi sosiaali-, työvoima- ja terveystaluuissa. Lisätietoa periaatteesta ja sen soveltamisesta Euroopassa löydät mm. Housing First Guide Europe -oppaasta⁸. Vuonna 2017 julkaistiin Suomessa myös asunto ensin -laatusuositukset⁹.

Asunto ensin -periaatteen toteuttaminen edellyttää toimijoiden monialaista ja asiakaslähtöistä yhteistyötä, riittävää kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen saatavuutta, sekä riittäviä sosiaali- ja terveystaluuja. Panostamalla asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn ja hoitamiseen voidaan säästää myös yhteiskunnan resursseja. Yhden pitkäaikaisasunnottoman asuttaminen säästää yhteiskunnan varoja noin 15 000 € vuodessa¹⁰. Asunto ensin -mallin mukainen työskentely näyttää tuovan säästöjä erityisesti laitos- ja sairaanhoidon kustannuksissa.

6. TOIMIJOIDEN MUUTTUVAT ROOLIT JA YHTEISET TEHTÄVÄT

Asumissosiaalisen työn toteuttamisen kannalta keskeisten toimijoiden roolit muuttuvat sote -uudistuksen myötä osin merkittävästikin. Toimijoiden uudet roolit ja tehtävät tarkentuvat uudistusprosessin edetessä, kun selviää, millaisessa muodossa uudistus lopulta toteutetaan. Monialaiset asunnottomuustyön yhteistyöverkostot on uudistuksen myötä joka tapauksessa rakennettava osin uudelleen. Luottamukseen perustuvat yhteistyökäytännöt on kyettävä ilman katkoksia siirtämään osaksi uusien organisaatioiden ja verkostojen yhteistä arkea. Yhteistyössä on kyse myös riskien yhteisestä hallinnasta ja jakamisesta. Oleellista on etsiä yhteistyömalleja, joissa kukin toimija voi keskittyä perustehtävänsä mukaisiin vahvuuksiin ja yhdessä sovituin käytännöin varmistetaan yhteistyön sujuminen, asumisen onnistuminen ja riskien minimointi etukäteen ennen mahdollisten ongelmien esille tuloa. Tässä kappaleessa kuvataan toimijoiden keskeisiä rooleja siinä muodossa, kuin ne kirjoitushetkellä olivat hahmotettavissa.

Sosiaali- ja terveystaluuministeriö (STM) vastaa sosiaali- ja terveystaluu politiikan suunnittelusta, ohjauksesta ja toimeenpanosta. Ministeriön tavoitteena on, että kaikilla olisi samanlaiset mahdollisuudet terveelliseen ja turvalliseen elämään. STM tehtävänä on edistää väestön hyvää terveyttä ja

⁸ <http://housingfirstguide.eu>

⁹ <http://asuntoensin.fi/assets/files/2017/10/Laatusuositukset.pdf>

¹⁰ https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/41407/YMr7_2011_Asunnottomuuden_vahentamisen_taloudelliset_vaikutukset.pdf?sequence=1

toimintakykyä, terveellistä työ- ja elinympäristöä ja sukupuolten välistä tasa-arvoa sekä turvata riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja kohtuullinen toimeentulo elämän eri vaiheissa.

Asunnottomuustyössä ministeriön vastuulla on kehittää ja tukea palvelujärjestelmää niin, että se toimisi mahdollisimman hyvin sosiaalisen syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden lisäämiseksi. Keskeistä on tukea palvelujärjestelmän, sekä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden kykyä tunnistaa ja kohdentaa apua ja tukea niille henkilöille, joilla on asumiseen liittyviä tuen tarpeita. Sote -uudistuksen yhteydessä ministeriön ohjausrooli suhteessa perustettaviin maakuntiin vahvistuu.

Ympäristöministeriö (YM) vastaa asuntopolitiikasta. Tavoitteena on, että asuinolot vastaavat ihmisten asumistarpeita ja asuntopolitiikka toimivat. Asuntopolitiikalla edistetään kaikkien ihmisten mahdollisuuksia elämäntilanteeseensa sopivaan asumiseen sekä asukkaiden vaikutusmahdollisuuksia. Valtion tuilla ja lainsäädännöllä edistetään kohtuuhintaista asuntotarjontaa kasvukeskuksissa ja tasapainotetaan asuntopolitiikka paremmin kysyntää vastaavaksi. Asuntopoliittisia tukimuotoja koskevat säädökset ovat ympäristöministeriön toimialan lainsäädäntöä. Asunnottomuustyössä ympäristöministeriön tulee huolehtia riittävästä kohtuuhintaisen asuntotarjonnan lisäämisestä.

Maakunnat järjestävät uudistuksen toteutuessa 1.1.2021 alkaen kaikki alueensa sosiaali- ja terveyspalvelut. Merkittävä osa asunnottomuustyön palveluista siirtyy tuolloin kunnilta maakunnille. Maakuntien järjestettäväksi ovat siirtymässä mm. palveluasuminen ja tehostettu palveluasuminen, asunnottomien asumispäivystykselliset palvelut sekä sosiaalipalvelujen osana toimiva asumisneuvontatyö. Maakuntien keskeinen vastuu liittyy asumista tukevien palvelujen organisointiin ja riittävyyteen. Lisäksi maakunnan tulee ottaa roolia sillanrakentajana ja huolehtia yhdessä kuntien ja muiden toimijoiden kanssa siitä, että asuntotarjonta sekä palvelut muodostuvat maakunnissa toimiviksi asiakaslähtöisiksi kokonaisuuksiksi.

Maakuntien tilakeskus on maakunta- ja sote -uudistuksen osana perustettu valtakunnallinen palvelukeskus, jonka tehtävänä on huolehtia kaikista tulevien maakuntien tarvitsemista tiloista. Sote -palvelutuotantoon selkeästi liittyvä asuntojen ylläpito ja vuokraus on siirtymässä maakuntien yhteisessä omistuksessa olevalle tilakeskukselle. Palveluasumiseen ja tehostetun palveluasumiseen tarvittavien tilojen ylläpito ja vuokrasopimukset ovat siis siirtymässä Tilakeskukselle. Sen sijaan asunnot, joihin tuotetaan tuetun asumisen palvelua eivät lähtökohtaisesti siirry.

Kuntien vastuulle asunnottomuustyön kannalta merkittävistä sektoreista jäävät asumispolitiikka sekä terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen. Kuntien rooli hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä tulee uudistuksen myötä kasvamaan, mikä tarjoaa entistä näkyvämmän mahdollisuuden kunnille profiloitua asunnottomuuden ehkäisytyössä. Kunnat vastaavat jatkossakin asumispolitiikasta. Huolehtimalla riittävästä kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen saatavuudesta alueellaan kunnat

ennaltaehkäisevät tehokkaasti eriarvoistumista ja luovat samalla edellytyksiä asumissosiaalisen työn onnistumiselle.

Järjestöjen ja säätiöiden rooli asumissosiaalisessa työssä on ollut pitkään merkittävä ja kolmasektori toimii jatkossakin aktiivisesti asunnottomien palvelujen kehittäjinä, vertaistoiminnan mahdollistajina ja asunnottomien edunvalvojina. Järjestöillä ja säätiöillä, usein omistamiensa yhtiöiden kautta, on myös jatkossa merkittävä rooli asunnottomien palvelujen tuottajina. Järjestöt ja säätiöt yhtiöineen omistavat myös merkittävän määrän kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja ja kohdentavat niitä asunnottomille. Sote -uudistuksen myötä järjestöjen ja säätiöiden on selkeytettävä edelleen toimintaansa vapaaehtoistyön ja palvelutuotannon välillä, sekä rakennettava uusia yhteistyömuotoja maakuntien kanssa. Kolmannen sektorin toiminnan jatkuminen tulee turvata maakuntarakenteeseen siirryttäessä. STEA -avustustoiminnan jatkuvuudella on tässä ratkaisevan tärkeä tehtävä.

7. LOPUKSI

Asumissosiaalinen työ on kiinteä osa syrjäytymisen ehkäisytyötä. Hyvin toimivat, laadukkaat ja helposti saavutettavat peruspalvelut ovat tehokas tapa ehkäistä ja hoitaa asunnottomuutta. Asunnottomuustyö on myös kiinteä osa asuntopolitiikkaa. Tasapainoiset asuntomarkkinat ja erityisesti riittävä kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen määrä ovat keskeisiä keinoja ehkäistä asunnottomuutta.

Asumissosiaalinen työ on esimerkki uudesta ja monialaista yhteistyötä edellyttävästä palvelumuodosta, jolla on läheisiä yhdyspintoja erilaisiin toimijoihin, kuntien asumisen palveluihin, maakuntien sosiaalityön palveluihin sekä seurakuntien ja kansalaisjärjestöjen toimintaan. Lisäksi asumissosiaaliseen työhön kytkeytyvät tiiviisti myös terveyspalvelut, talous- ja velkaneuvonta, rikosseuraamustyö, sekä työvoimapolitiikka. Asumissosiaalisen työn tuloksellisuus muodostuukin viimekädessä kyvystä nivoa em. eri sektorien palvelut ja toimintakäytännöt yhteen asiakaslähtöisiksi palvelukokonaisuuksiksi.

Perustoimeentulotuen KELA-siirron käytännön toteutukseen liittyneet haasteet vuonna 2017 johtivat muiden syiden ohella usean perustoimeentulon varassa elävän asukkaan kannalta kestävämmiin viivästyksiin, palvelujen aukkoihin putoamisiin ja lopulta häätöihin, jotka sujuvalla yhteistyöllä olisi voitu estää. Häätöjen määrä kasvoi yli 20 % vuodesta 2016 vuoteen 2017¹¹. Perustoimeentulotuen KELA-siirron toteutuksesta tulee ottaa oppia sote -uudistukseen valmistautumisessa. Ei riitä, että sote -uudistus pitkällä aikavälillä osoittautuu tarkoituksenmukaiseksi. Siirtymävaihe on myös toteutettava niin, että ne, joiden valmiudet huolehtia itsestään ovat heikoimmat, eivät joudu maksamaan muutosprosessista kohtuutonta hintaa. Yhteistyökäytännöt toimijoiden kesken on siirrettävä luontevaksi osaksi uusien verkostojen yhteistä arkea jo ennen uudistuksen toimeenpanoa. Muutosprosessin hallittuun toteutukseen on

---

11

https://valtakunnanvoudinvirasto.fi/material/attachments/vv2/vvliitteet/IrJgBnOAx/Ulosotto_Suomessa_2017.pdf

osoitettava riittävästi resursseja ja asiakkaiden tarpeiden on ohjattava toteutusta toiminnan kaikilla tasoilla. Kukaan ei saa ajautua asunnottomaksi hallinnon uudistuksen toimeenpanon takia.

Sote -palvelujen siirtyminen kunnilta maakunnille on myös mahdollisuus asumissosiaalisen työn hyväksi havaittujen toimintamallien käyttöönottoon kaikkien maakuntien alueella. Asunto ensin -laatusuosituksissa ovat vahvasti esillä asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ja valinnanvapauden mahdollistaminen. Yksikertaisimmillaan valinnanvapaus voi olla mahdollisuus valita päihteettömän tai päihteiden käytön sallivan asumismuodon välillä. Laatusuosituksissa korostetaan myös palvelujen saavutettavuutta ja monialaista yhteistyötä yli sektorirajojen. Itsemääräämisoikeuden ja valinnanvapauden lisäämistä sekä esteettömien palveluketjujen turvaamista tavoitellaan myös sote -uudistuksella. Päämäärä on siis yhteinen. Mikään taho ei yksin kykene poistamaan asunnottomuutta, yhdessä se on kuitenkin mahdollista.

Työryhmän puolesta:

Jari Karppinen

ohjelmajohtaja

Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma (AUNE) 2016-2019

+358 (0)407789291

jari.karppinen@avainvaki.fi

www.asuntoensin.fi